

Een tijdje geleden werd bij het vak Nederlands bij ons op school een gedicht van Remco Campert behandeld. Ik draag het voor; Verzet begint niet met grote woorden maar met kleine daden, zoals storm met zacht geritsel in de tuin of de kat die de kolder in z'n kop krijgt, zoals brede rivieren met een kleine bron verscholen in het woud

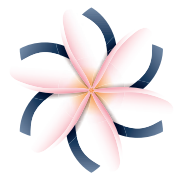
zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die de sigaret aansteekt
zoals liefde met een blik
een aanraking iets dat je opvalt in een stem
jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet
en dan die vraag aan een ander stellen.

Toen mij gevraagd werd een speech voor de herdenking van vandaag te schrijven, moest ik meteen aan dit gedicht denken. Want treft het niet precies de kern van waar het bij een herdenking, bij déze herdenking over gaat? Wat bedoelt de dichter als hij zegt : 'Jezelf een vraag stellen.. en dan die vraag aan een ander stellen.' Ik vroeg me af: Wát is ervoor nodig is om die vraag te stellen? Wié is ervoor nodig om zo'n vraag te stellen? Wanneer zegt iemand: 'Nu is het genoeg, dit gaat me te ver'? Wat moet er gebeuren voordat ik zo'n vraag zou stellen!
Ook in onze tijd wordt die vraag nog gesteld. Gelukkig maar.

Ik denk aan de Pakistaanse Malala. In haar kritische weblog vroeg zij zich af: "Waarom hebben alleen jongens recht op onderwijs en meisjes niet?" Malala kreeg er de Nobelprijs voor de Vrede voor. Haar strijd is overigens nog lang niet gestreden. Haar verzet tegen het gevoelde onrecht is nog steeds niet overbodig.

Ook moet ik – op een heel ander terrein – denken aan Boyan Slat uit Delft, die op zijn zestiende tijdens het duiken in Griekenland meer plastic dan vissen zag. Hij stelde zichzelf de vraag: "Moeten we blijven toezien dat de vissen vervangen worden door plastic?" In mijn idee vond Boyan Slat de vervuiling onrechtvaardig ten opzichte van de kwetsbare natuur. Inmiddels ondernemen mensen op verschillende plaatsen acties om de plastic soep terug te dringen en het water terug te geven aan de vissen. Ook zijn strijd is nog lang niet gestreden. Ook zijn verzet tegen het gevoelde onrecht is nog steeds niet overbodig.

Ook moet ik – op een heel ander terrein – denken aan Boyan Slat uit Delft, die op zijn zestiende tijdens het duiken in Griekenland meer plastic dan vissen zag. Hij stelde zichzelf de vraag: "Moeten we blijven toezien dat de vissen vervangen worden door plastic?"

nationale herdenking
15 augustus 1945

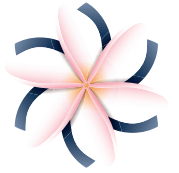
In mijn idee vond Boyan Slat de vervuiling onrechtvaardig ten opzichte van de kwetsbare natuur. Inmiddels ondernemen mensen op verschillende plaatsen acties om de plastic soep terug te dringen en het water terug te geven aan de vissen. Ook zijn strijd is nog lang niet gestreden. Ook zijn verzet tegen het gevoelde onrecht is nog steeds niet overbodig.

Achter de vragen en het verzet van Malala en van Boyan Slat gaan twee soorten motieven schuil: een moreel motief (namelijk: ongelijkheid bestrijden) en een fysiek motief (te weten: het beschermen van het milieu). Er is natuurlijk een groot verschil tussen déze vormen van verzet en verzetsdaden in oorlogstijden. Maar er is ook een overeenkomst, namelijk het niet-kunnen-leven met situaties van onrecht, dat door anderen opzettelijk of uit nalatigheid veroorzaakt is. Voor het plegen van verzet heb je niet alleen een scherp afgesteld geweten nodig, maar ook nogal wat moed. Hoevéél moed hangt samen met de consequenties. Wie zich anno 2018 in Nederland verzet tegen onrecht, ondervindt nauwelijks ernstige gevolgen. Geen fysieke gevolgen zoals appèl-staan in de brandende zon, buigingen of uithongering. Wij mogen gelukkig opkomen voor wat wij onrechtvaardig of kwetsbaar vinden.

Hoe was de situatie in de oorlog in Nederlands-Indië, vroeg ik mij af. Wérd er überhaupt wel verzet gepleegd in en buiten de kampen? En áls dat al zo was – hoe zag dat verzet er dan uit? Het antwoord daarop kon ik niet gemakkelijk vinden. Mensen praten niet graag over hun tijd in een kamp. Ik heb die vragen aan mijn grootmoeder, mijn Bonma, gesteld en aan mevrouw Van den Heuvel, een vriendin van Bonma. Zij hebben de oorlog in Nederlands-Indië allebei zelf meegemaakt. Bonma zat als achttienjarig meisje met haar moeder en een zusje drie lange jaren in kamp Lampersari.

Bekend is een verhaal uit kamp Banjoe Biroe, waar Bibi Smit twee radiootjes naar binnen had gesmokkeld. Zij beluisterde daarop verschillende nieuwszenders. In Tjimahi zat Corry Vonk, de vrouw van de cabaretier Wim Kan. Door haar onverwoestbaar goede humeur en haar cabaret hield zij bij haar medegevangenen de moed erin. Bibi Smit en Corry Vonk liepen zodoende welbewust risico's. Maar zij wilden niet teruggebracht worden tot een organisme dat alleen tot lichamelijk (over)leven in staat was. Zij bleven zich in elk geval moreel verzetten tegen hun situatie.

'Verzet begint niet met grote woorden, maar met kleine daden', begint Remco Campert zijn gedicht. Alleen al het zingen van het liedje 'Het zonnetje gaat van ons scheiden' was in en buiten de kampen zo'n kleine daad van moreel verzet. Voor moreel verzet ontstaat pas ruimte als mensen enige fysieke conditie hebben. Bonma's ervaring maakt dat duidelijk: "Niet alleen de pleger van een verzetsdaad werd streng gestraft, maar vaak ook het hele kamp.

nationale herdenking 15 augustus 1945

Daarom durfden kampbewoners na een tijdje geen voorwerpen meer te ruilen met mensen van buiten de kampen. De consequenties wanneer zij betrappt werden, waren te groot.” Toch verzette haar moeder, mijn overgrootmoeder, zich tot aan het einde van de oorlog. Zij werkte in de keuken. Met een blaadje sla dat zij heel soms daarvandaan stiekem meenam kon ze haar dochters iets voedzaams te eten geven. Een kleine daad als begin van verzet.

Ik ben voorlopig nog niet uitgedacht over verzet en verzetsdaden. Wanneer stel ik mezelf een vraag? Wanneer durf ik met het antwoord ook daadwerkelijk iets te dóen? Wanneer negeer ik mijn angst voor de consequenties en laat ik mijn stem horen en mijn mening zien? Eén ding weet ik zéker: ik heb een grenzeloos respect voor wat mensen destijds in en buiten de kampen hebben doorstaan. Wat een respectabel gevoel voor rechtvaardigheid hadden zij, dat hen vragen heeft doen stellen en hun de moed gegeven heeft om zich te verzetten!